

مجتمع آموزش عالی فقه

مدرسه عالی فقه تخصصی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق قضایی

موضوع:

بررسی ابعاد کیفری تعدد زوجات در اسلام

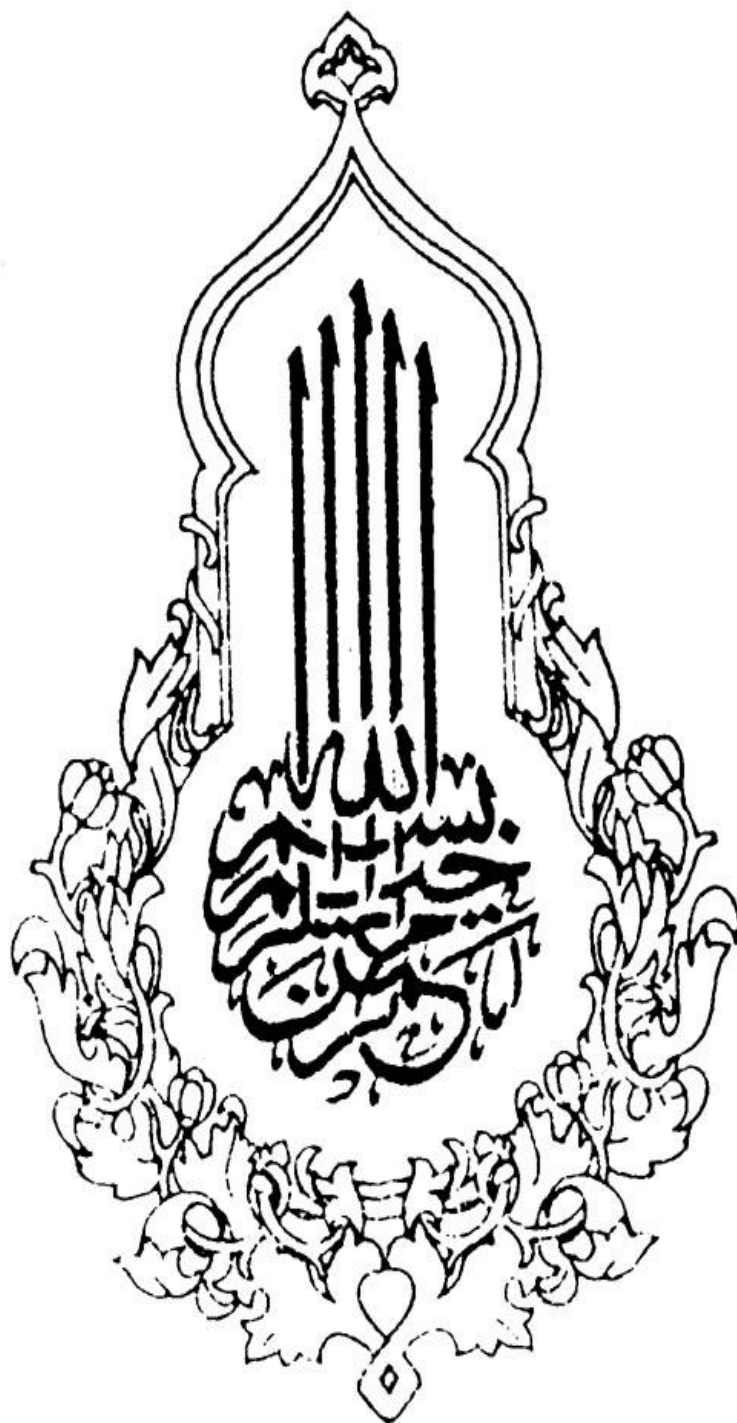
استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین سید محمد نجفی

دانش پژوه:

محمد صادق کریمی

خرداد ۹۸

جامعة المصطفى العالمية مسئول عقائد نویسنده در این رساله

نمی باشد.

استفاده از این اثر با ذکر منبع بلا مانع می باشد.

تقدیم به:

ساحت مقدس و مطهر چهارده معصوم (علیهم السلام) به ویژه منجی عالم بشریت امام زمان (عج)

و محضر ولی نعمت‌مان دختر باب الحوائج فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

و روح مطهر بینان‌گذار جمهوری اسلامی ایران امام خمینی (ره) و رهبر فرزانه انقلاب حضرت

آیت العظمی امام خامنه‌ای (دام ظلّه العالی) که نعمت تعلیم و تعلم و تحقیق به وسیله ایشان میسر
گردید

و تمامی فقها و مراجع شیعه و شهیدان راه حق و حقیقت و شیفتگان اجرای احکام شریعت

و والدین و اساتید بزرگوارم و جمیع صاحبان حق

تقدیر و تشکر:

با سپاس از خداوند قادر متعال که توفیق تهیه این اثر ناچیز را به بنده عطا نمود. همچنین از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»، بر خود لازم می‌بینم که از همکاری‌های دلسوزانه همه کسانی که مرا در تهیه این رساله یاری رسانده‌اند، از استاد راهنما حجة الاسلام و المسلمین آقای نجفی که در نگارش این اثر بنده را راهنمایی و مساعدت نموده‌اند کمال تقدیر و تشکر را داشته باشم.

همچنین از استاد عزیزم جناب آقای دکتر رسول آقایی که بنده را دلسوزانه جهت تکمیل این اثر یاری نمودند سپاسگذارم.

چکیده:

موضوع تحقیق حاضر، ابعاد کیفی تعدد زوجات است که هدف اصلی آن روشن نمودن پشتوانه شرعی برای جرم انگاری این مساله در صورت عدم رعایت برخی شرائط می باشد.

این رساله مشتمل بر یک مقدمه و سه فصل و سه نتیجه در پایان هر بحث است. فصل اول که در آن تاریخچه تعدد زوجات بررسی شده است مشتمل بر دو بخش می باشد. در بخش اول علل تاریخی و اجتماعی تعدد زوجات، (عامل اقتصادی، عامل عدد و عشیره، فزونی عدد زنان بر مردان، عامل حقوقی، عامل جغرافیایی و اجتماعی) بررسی شده است و در بخش دوم به مسئله تعدد زوجات در ادیان دیگر و تعدد زوجات قبل از اسلام (یونان، مصر، چین، ایران باستان، زمان جاهلیت و بعد از اسلام پرداخته شده است.

تعدد زوجات در دین یهود جایز بوده و بلکه مورد عمل نیز بوده است و اصل تعدد زوجات مسلم بوده و در خیلی از موارد در کتاب تورات به احکامی که بر تعدد زوجات مترتب است پرداخته شده است.

وهمینطور شریعت عیسی که مکمل شریعت موسی و تورات بود نصی نیامده است مبنی بر حرمت تعدد زوجات. مارتین لوتر آلمانی که خود موسس مذهب پروتستان است معتقد است که تعدد زوجات هیچ منافاتی با احکام شرعی مسیحی ندارد.

فصل دوم هم مشتمل بر چهار بخش است که در بخش اول به احکام تعدد زوجات و ادله ای که بر جواز تعدد زوجات دلالت دارد، پرداخته شده است. دلیل قرآنی مثل آیه (فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا؛ نکاح کنید، زنانی که شما را خوش آید دو دو سه سه و چهار چهار. پس اگر می ترسید که با آنان به عدالت رفتار نکنید، به یک زن یا به کنیزانی که مالک شده اید اکتفا کنید.) این (اکتفای به یک همسر عقدی) به این که ستم نوزید و از عدالت منحرف نشوید، نزدیکتر است.»

(و دلیل روایی مثل روایت محمد بن یعقوب عن علی بن ابراهیم، عن ابیه عن ابن ابی عمیر عن جمیل، عن زراره و محمد بن مسلم عن ابی عبد الله (ع) قال: اذا جمع الرجل اربعاً و طلق احداهن فلا تزوج الخامسة حتى تنقضی عدۀ المرأة التي طلق؛^۱ هنگامی که مرد دارای چهار زن باشد و یکی از آنها را طلاق بدهد مادامی که عدۀ آن زن به پایان نرسیده نمی‌تواند با زن پنجم ازدواج بکند.

و همینطور سیره و اجماع فقهای شیعه بر جواز تعدد زوجات دلالت دارد.

و در بخش دوم آیه سه سوره نساء بحث شده است و آیه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و اینکه منظور از عدل در آیه قرآن چیست؟

و در بخش سوم به بحث قسم بین زوجات پرداخته شده است معنای قسم و ادله قسم بررسی شده است. و در بخش چهارم به مسئله شرط عدم ازدواج مجدد پرداخته شده است که اگر زن شرط کند مرد بر روی او زن دیگری اختیار نکند حکم چنین شرطی چیست؟ فقها بر دودسته تقسیم شده اند: عمدتاً فقهای متقدم بر این نظر هستند که چنین شرطی مخالف شرع و منافات با مقتضای عقد دارد و برای اثبات مدعیانشان به روایاتی تمسک کرده اند. و اما فقهای متأخر (معاصر) شرط عدم تزویج را صحیح می‌دانند و زوج را ملزم به رعایت آن می‌دانند. اما اگر مرد به شرط وفا نکند ازدواج مجدد را صحیح می‌دانند.

فصل سوم مشتمل بر یک مقدمه و دو بخش است. بخش اول به سیر تحولاتی تقنینی در خصوص ضمانت اجرای تخلف از شروط تعدد زوجات پرداخته شده است اینکه قبل از انقلاب قانون حمایت از خانواده چگونه بوده است و بعد از انقلاب این قانون به چه صورتی تصویب شده است.

کلید واژگان: تعدد، زوجات، قسم، جرم انگاری، ازدواج

^۱ - حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، باب ۲ از ابواب ما یحرم باستیفاء العدد، ح ۱، ص ۵۱۸.

فهرست مطالب:

- چکیده: ۱
- ۱- مقدمه: ۱
- ۱- ۱ انگیزه تحقیق و ضرورت آن: ۲
- ۱- ۲ روش تحقیق: ۳
- ۱- ۳ محدودیت‌های تحقیق: ۳

فصل اول

تاریخچه بحث تعدد زوجات

- فصل اول ۵
- ۲- تاریخچه بحث تعدد زوجات ۵
- ۲- ۱ علل تاریخی و اجتماعی تعدد زوجات ۵
- ۲- ۱- ۱ عامل اقتصادی ۷
- ۲- ۱- ۲ عامل عدد و عشیره ۷
- ۲- ۱- ۳ فزونی عدد زنان بر مردان ۸
- ۲- ۱- ۳- ۱ علل فزونی عدد زنان بر مردان ۸
- ۲- ۱- ۳- ۱- ۱ مقاومت بیشتر زن در برابر بیماریها: ۸
- ۲- ۱- ۴ عامل حقوقی ۹
- ۲- ۱- ۵ عامل جغرافیایی و اجتماعی ۹
- نظریه نگارنده: ۱۲
- ۲- ۲ تعدد زوجات در ادیان مختلف: ۱۲
- ۲- ۲- ۱ تعدد زوجات در شریعت یهود ۱۳
- ۲- ۲- ۲ تعدد زوجات در مسیحیت ۱۶
- تعدد زوجات قبل از اسلام: ۱۹
- ۲- ۲- ۳- ۱ تعدد زوجات در یونان ۱۹
- ۲- ۲- ۳- ۲ تعدد زوجات در مصر ۲۰
- ۲- ۲- ۳- ۳ تعدد زوجات در چین ۲۰
- ۲- ۲- ۳- ۴ تعدد زوجات در روم ۲۱

- ۲۲..... ۲-۲-۳ تعدد زوجات در ایران باستان.....
- ۲۳..... ۲-۲-۳ تعدد زوجات در زمان جاهلیت.....
- ۲۴..... تعدد زوجات بعد از اسلام.....

فصل دوم

احکام تعدد زوجات

- ۲۶..... فصل دوم.....
- ۲۶..... ۳- احکام تعدد زوجات.....
- ۲۶..... ۳- ۱ جواز تعدد زوجات.....
- ۲۷..... ۳- ۱- ۱ قرآن:.....
- ۲۷..... ۳- ۱- ۲ روایات:.....
- ۲۸..... ۳- ۲ آیا متعه در حد نصاب چهار زن قرار می‌گیرد یا خیر؟.....
- ۲۹..... ۳- ۳ شأن نزول آیه ۳ سوره نساء:.....
- ۳۱..... ۳- ۱- ۳ احتمال دیگر درباره شأن نزول آیه:.....
- ۳۳..... ۳- ۳- ۲ تجزیه و تحلیل آیه مورد بحث.....
- ۳۴..... ۳- ۳- ۳ معنای مثنی و ثلاث و رباع.....
- ۳۶..... ۳- ۳- ۴ بحث ادبی.....
- ۳۶..... ۳- ۳- ۵ استفاده جواز ۹ زن از تعبیر مثنی و ثلاث و رباع.....
- ۳۷..... ۳- ۳- ۶ چرا بجای «واو» از او استفاده نفرمود؟.....
- ۳۸..... ۳- ۴- منظور از عدل در دو آیه سوره نساء:.....
- ۴۲..... ۳- ۵- ۵ قسم:.....
- ۴۳..... ۳- ۵- ۱ معنای قسم:.....
- ۴۳..... ۳- ۵- ۲ ادله قسم:.....
- ۴۴..... ۳- ۵- ۲- ۱ آیه قرآن:.....
- ۴۴..... ۳- ۵- ۲- ۲ روایات:.....
- ۴۶..... ۳- ۵- ۳ معیار قسم و بیتوته شب است یا روز؟.....
- ۴۷..... ۳- ۵- ۱ اقوال فقها:.....

۴۸.....۳-۵-۲ روایات:.....۴۸

۴۸.....۳-۵-۳ سیره:.....۴۸

۴۹.....۳-۵-۴ اصل:.....۴۹

۴۹.....۳-۶ شرط عدم ازدواج مجدد:.....۴۹

۵۹.....نتیجه بحث:.....۵۹

فصل سوم

مبانی فقهی جرم انگاری تخلف از شروط تعدد زوجات

۶۲.....فصل سوم.....۶۲

۶۲.....۴- مبانی فقهی جرم انگاری تخلف از شروط تعدد زوجات.....۶۲

۶۲.....۴-۱ مقدمه.....۶۲

۶۳.....۴-۲ سیر تحولاتی تقنینی در خصوص ضمانت اجرای تخلف از شروط تعدد زوجات.....۶۳

۶۳.....۴-۲-۱ پیش از انقلاب: پیشروی گسترده حقوق کیفری.....۶۳

۶۶.....۴-۲-۲ پس از انقلاب اسلامی: عقب نشینی نسبی حقوق کیفری.....۶۶

۶۷.....۴-۲-۳ نقد و بررسی نظریه شورای نگهبان:.....۶۷

۷۰.....۴-۲ مبانی فقهی جرم انگاری تخلف از شروط تعدد زوجات.....۷۰

۷۰.....۴-۲-۱ جرم انگاری حد اکثری:.....۷۰

۷۰.....۴-۲-۱-۱ توجیحات مدل مزبور.....۷۰

۷۰.....۴-۲-۱-۱-۱ اصول مداخله کیفری حد اکثری.....۷۰

۷۱.....۴-۲-۱-۱-۱-۲ اخلاق گرایی قانونی مبتنی بر وجدان عمومی:.....۷۱

۷۲.....۴-۲-۱-۱-۱-۳ اصل منع صدمه:.....۷۲

۷۳.....۴-۲-۱-۱-۱-۴ اصل رفاه: از حمایت خانواده تا تضمین آسایش و خیر عمومی.....۷۳

۷۴.....۴-۲-۲ جرم انگاری حد اقلی:.....۷۴

۷۵.....۴-۲-۲-۱ مبانی جرم انگاری حد اقلی:.....۷۵

۷۵.....۴-۲-۲-۱-۱ قرآن کریم:.....۷۵

۷۶.....۴-۲-۲-۱-۲ قاعده التعزیر فی کل معصیه:.....۷۶

۷۸.....۴-۲-۲-۱-۲-۱ میزان شمولیت قاعده مذکور.....۷۸

۷۸.....۴-۲-۲-۱-۲-۲ اختصاص قاعده به گناهان کبیره.....۷۸

۸۱۴-۲-۲-۱-۲-۳ گسترش قاعده به عموم معاصی
۸۵۴-۲-۲-۱-۲-۴ شمول قاعده نسبت به احکام حکومتی
۸۶۴-۲-۲-۱-۲-۵ شمول قاعده نسبت به تخلف از شروط تعدد زوجات
۹۲۴-۲-۲-۱-۲-۵-۱ مجازات از جهت ارتکاب رفتار مفسده انگیز
۹۵۴-۲-۲-۱-۲-۳ قاعده لاضرر
۹۹۴-۲-۲-۲ نظریه تعدادی از اندیشمندان بر تایید جرم انگاری حد اقلی:
۹۹۴-۲-۲-۲-۱ شیخ محمد عبده
۹۹۴-۲-۲-۲-۲ محمد علی صالح غفاری:
۱۰۱۴-۲-۳ تحلیل نهایی:
۱۰۵منابع و مأخذ

۱- مقدمه:

دین اسلام در حوزه حقوق زنان دگرگونی های بسیاری ایجاد کرد و خانواده را به منزله نهادی مقدس و مستقل به رسمیت شناخت .

سیاقی که شارع در این مسیر بنیان نهاد بر این اصل استوار شد که آنچه در خانواده اهمیت وافر دارد و ضروری است سایر مسائل حول آن باشند، مبنا قرار دادن منفعت های جمعی بر منفعت های شخصی است . از این منظر، مرد و زن تا پیش از آنکه به نکاح مبادرت کنند، نگرششان معطوف به خودشان است و خواسته های خود را مبنای همه مسائل زندگی قرار می دهند؛ اما پس از آنکه عقد نکاح را میان خودشان جاری می کنند، این نگرش از سمت خود به سمت خانواده به منزله نهادی کل تغییر مسیر می دهد و ورای خواسته ها و منفعت های شخصی فرد، اعم از زن یا مرد، قرار می گیرد .

بنابراین، برهم زدن میثاق این کانون، به هر دلیلی که باشد، در نظر شارع مغبوض است . در نتیجه، بررسی عواملی که به این ویرانی دامن می زنند مسئله بسیار مهمی است که از جمله ی آن، تعدد زوجات و مشکلات ناشی از آن در عصر امروزی است .

با دقت در احکام اسلام و بررسی این آئین درمی یابیم که در اسلام اثری از افراط و تفریط هایی که در ایدئولوژی های دیگر اعم از شرق و غرب مطرح است وجود ندارد، زیرا مجموعه قوانینی که در آن گنجانده شده با طبیعت و فطرت آدمی و اوضاع و شرائط اجتماعی انسانها سازگاری دارد. و در زمینه های حقوق زن و مرد اهمیت را به یکی از آنها و یا به فرد و اجتماع نمی دهد، بلکه ما شاهد هماهنگی کامل میان حقوق و وظایف فرد و جامعه و نیز عدالت حکیمانه در تقسیم مسئولیتها و صلاحیت های زن و مرد در آن هستیم.

در روابط زناشویی و جنسی میان زن و مرد هم اهمیت را به خانواده داده و با گناه و انحراف و محرومیتها مبارزه می کند.

امروزه، خواسته یا ناخواسته، از مجموعه معیارهایی که نشان از توسعه حقوق زنان در جامعه

تلقی می شود، میزان کاهش تعدد زوجات در عصر حاضر است. در بسیاری از کشورهای جهان مسئله تعدد زوجات مورد قضاوت قانون قرار گرفته و سه نوع واکنش ایجابی، سلبی و سکوت

یا مدارا در مورد آن اتخاذ شده است این موضوع که از مباحث اجتماعی پرچالش تاریخ بشریت است، در شریعت اسلام نیز مطرح شده است. در حقوق اسلامی، تعدد زوجات به چهار زن دائمی محدود شده و استیفاء عدد از موانع نکاح محسوب می شود. استیفاء در لغت به معنای کامل گرفتن است و استیفاء عدد، در اصطلاح فقهی، آن است که مرد چهار

زن دائم داشته باشد که در این صورت نمی تواند زن پنجمی را به عقد دائم خود درآورد؛ اما در

رابطه با زن، داشتن یک شوهر مانع ازدواج دوباره او خواهد بود. بنابراین، با توجه به مبانی دین

اسلام و مقتضیات جامعه ایرانی، بحث تعدد زوجات از منظر حقوقی همیشه یکی از موضوعات

مورد توجه بوده و نگاهی گذرا به آمار زنان و مردان در جوامع مختلف، همچون ایران، حکایت

از لزوم تأمل جدی قانون گذاران در این خصوص است با نظر به آثاری که روی زنان،

به منزله نیمی از اقشار جامعه و مربیان تربیت کننده نسل آینده، بر جای می گذارد و همچنین

تبعاتی که بر خانواده، به عنوان مهم ترین بنیان اجتماع، دارد از اهمیت بسزایی برخوردار است و

بایسته است که در جهت حفظ حقوق اعضای خانواده و تأمین امنیت آن ها و همچنین حفظ

نظم جامعه، محدود کردن آن مورد نظر واقع شود.

۱-۱ انگیزه تحقیق و ضرورت آن:

یکی از مسائل مسلم فقهی مسلمانان جواز نکاح مرد بایش از یک زن می باشد و نه تنها در اسلام بلکه

قبل از اسلام هم مسئله تعدد ازدواج به صورت نامحدود بین اقوام مختلف رایج بوده است. منتهی با آمدن

اسلام این قانون محدود و مشروط به شرائطی شد. متأسفانه این قانون با وجود امتیازاتی که دارد مورد سوء استفاده قرار می گیرد و مردان متاهل بدون ضرورت و بدون رضایت همسر اولش اقدام به ازدواج مجدد می نمایند به بهانه اینکه خداوند این حق را برای آنها قایل است واکثراً بر هوی و هوس و تنوع طلبی استوار است.

در نتیجه خانواده که یک نهاد مقدس و به منزله اساسی ترین نهاد اجتماعی به شمار می رود را به خطر می اندازد لذا لازم است که چند همسری و تعدد زوجات که عامل موثر بر این نهاد است را مورد بررسی قرار دهیم و نظر قانونگذار به این مقوله را بررسی کنیم

۱-۲ روش تحقیق:

روش کتابخانه‌ای با استفاده از شیوه «توصیفی-تحلیلی» است و منابع مورد استفاده عمدتاً کتابهای فقهی امامیه و کتابهای تفسیری و حقوقی می باشد، علاوه بر این، کتابهای روایی، تاریخی و... نیز مورد توجه قرار گرفته است.

۱-۳ محدودیت‌های تحقیق:

پژوهش کامل در این زمینه دسترسی به همه منابع و امکانات لازم را می طلبد و گرچه خدای متعال را بر تأمین بسیاری از امکانات سپاس گذارم، اما محدودیت‌هایی نیز وجود داشت که عبارتند از:

۱. از آنجا که فقها صرفاً حکم فقهی مسئله تعدد زوجات را در کتابهایشان مطرح کرده‌اند و اکثریت فقها در حد دو سه سطر، با یک عبارات مشابه به مسئله اکتفا نموده‌اند، و حقوقدانان نیز با توجه به آیه قرآن که به صورت صریح تعدد زوجات را جایز میداند، کمتر به این مسأله پرداخته‌اند و صرفاً در صورتی که برخی از شروط قانونی توسط زوج رعایت نشود را موضوع جرم انگاری قرار داده و مسأله را بررسی می کنند.

۲. کمبود منابع مستقل و درجه یک در مورد ابعاد کیفی تعدد زوجات. به همین خاطر بعضی از مسائل از روی ناچاری از کتابهایی استفاده شده که منبع درجه یک به حساب نمی آیند.

فصل اول

تاریخچه بحث تعدد زوجات

فصل اول

۲- تاریخچه بحث تعدد زوجات

۲-۱ علل تاریخی و اجتماعی تعدد زوجات

علل تاریخی و اجتماعی تعدد زوجات چیست؟ چرا بسیاری از ملل جهان و مخصوصاً ملل شرقی این رسم و سنت را پذیرفته‌اند و بعضی از ملل مانند ملل غربی آن را نپذیرفته‌اند؟

اگر ملاحظاتی روانی و اجتماعی زیادی که وجود دارد از نظر دور بداریم شاید در مورد توجیه علل تاریخی و اجتماعی تعدد زوجات، همان مسائلی را که همواره تکرار شده است ما هم تکرار کنیم و بگوئیم که علت تعدد زوجات زورگویی و تسلط مرد و بردگی زن است یا اینکه علتش پدرسالاری است. مرد چون برزن تسلط و حکمروایی داشته است و رسوم و قوانین را به نفع خود می‌چرخانده است، بنابراین رسم تعدد زوجات را به نفع خود و علیه زن روا داشته است و از آن جایی که زن همیشه تابع مرد بوده نتوانسته است چند شوهری را به نفع خود بچرخاند. امروزه که دوره‌ی پایان زورگویی مرد است، امتیاز چند زنی نیز مانند بسیاری از امتیازات غلط دیگر، جای خود را به حقوق متساوی و متقابل زن و مرد می‌دهد. اگر این چنین فکر کنیم و بر این عقیده باشیم قطعاً با واقعیات خارجی سازگار نیست و فکر بسیار ناشیانه‌ای است.

آن گونه که مطالعات نشان می‌دهد نه علت رایج شدن چند زنی به تنهایی زورگویی مرد بوده است، و نه علت شکست چند شوهری زن، ضعف و محکومیت زن بوده است و نه علت اینکه امروزه تعدد زوجات

در اکثر کشورها عملاً ممنوع شده این است که دوران زورگویی مرد به پایان رسیده است و نه مرد امروز، به واسطه ترک تعدد زوجات واقعاً امتیازی را از دست می‌دهد.

البته هیچ کس نمی‌تواند منکر عامل «زور و قدرت» به عنوان یکی از عوامل گرداننده تاریخ بشری باشد و همچنین نمی‌تواند منکر این باشد که مرد در طول تاریخ از قدرت خود علیه زن سوء استفاده کرده است.

اما این نکته را هم باید متذکر شد که منحصر کردن عاملها به عامل زور و قدرت مخصوصاً در توجیه و توضیح روابط خانوادگی زن و مرد، ناشی از کوته فکری است.

اگر نظریه بالا درست باشد، الزاماً باید قبول کنیم که در بعضی از زمانها که چند شوهری رایج بوده مانند دوره جاهلیت عرب، دوران طلایی زن بوده است در حالیکه همه مامی دانیم که دوره جاهلیت عرب یکی از دوره‌های سیاه و تاریک زندگی زن بوده است.

بعلاوه آیا فقط در مشرق زمین عامل قدرت به نفع مرد کار کرده است و در مغرب زمین این عامل در جهت عدالت سیر می‌کرده است.

به اقرار خود غربی‌ها، زن غربی تا حدود یک قرن پیش و شاید هم کمتر، از بدبخت‌ترین زنان دنیا بوده، و حتی در اموال خود نیازمند قیمومیت شوهر بود. و باز به اقرار خود غربی‌ها در قرون وسطی زن شرقی از زن غربی وضع بسیار بهتری داشته است.

گوستاولوبون می‌گوید:

«در دوره تمدن اسلامی به زنان عیناً همان درجه و مقام داده شد که زنان اروپا بعد از مدت طولانی آن را دارا شدند... و مذهبی که توانست زن را از درجه پست و ذلت نجات بخشد و به اوج عزت و رفعت نایل سازد مذهب اسلام بوده است نه مذهب مسیح»^۱.

^۱ - گوستاولوبون، تاریخ تمدن اسلام و عرب، ترجمه فخر داعی گیلانی، ص ۵۱۴.

حقیقت این است که هوسرانی و تسلط بی‌چون و چرای مرد به تنهایی برای پیدایش رسم «چند زنی» کافی نیست؛ حتماً علل و عوامل دیگر نیز دخالت داشته است، زیرا برای مرد هوسران راه سهل‌تر و بی‌درد سرتتر از چند زنی، این است که حس تنوع طلبی خود را از راه زن بازی آزاد و رفیقه و معشوقه‌گیری ارضاء کند، بدون آنکه زن مورد نظر خود را به عنوان «همسر» بپذیرد و نسبت به فرزندان احتمالی او تعهد و مسئولیتی به عهده بگیرد.

۲-۱-۱ عامل اقتصادی

در دوران قدیم بر خلاف امروز، زن و فرزند زیاد از لحاظ اقتصادی به نفع مرد بوده است. مرد از زنان و فرزندان خود، مانند بردگان کار می‌کشیده است و احياناً فرزندان خود را می‌فروخته است. منشأ بردگی بسیاری از افراد اسارت در جنگ نبوده است بلکه پدران آنها، آنها را به بازار آورده و فروخته‌اند و مرد تنها با قبول همسر رسمی می‌تواند از مزیت کثرت اولاد بهره‌مند شود. معشوقه‌گیری و زن بازی آزاد نمی‌تواند این مزیت را برای مرد تأمین کند.^۱

۲-۱-۲ عامل عدد و عشیره

علاقه به کثرت فرزند و توسعه نفوس فامیل نیز به نوبه خود عامل دیگری برای تعدد زوجات بوده است. یکی از جهاتی که زن و مرد را در وضع متفاوتی قرار می‌دهد، این است که عدد فرزندان که یک زن می‌تواند تولید کند بسیار محدود و محدود است خواه تک شوهری باشد یا چند شوهری. اما عدد فرزندان که مرد می‌تواند تولید کند بستگی دارد به تعداد زنان که در اختیار دارد. ممکن است یک مرد به تنهایی از صدها زن هزارها فرزند از نسل خود تولید کند.^۲ در دنیای قدیم بر خلاف امروز عدد و عشیره عامل اجتماعی مهمی به شمار می‌رفته است. قبایل و طوایف از هر وسیله‌ای برای تکثیر عدد و جلوگیری از کاهش آن استفاده می‌کرده‌اند. یکی از افتخارات آن مردم افتخار به کثرت عدد افراد قبیله بوده است، بدیهی است که تعدد زوجات یگانه وسیله تکثیر عدد بوده است.

^۱ - همان، گوستاولوبون ص ۵۱۰؛ عبدالسلام الترمذینی، زواج عند العرب فی الجاهلیه و الاسلام؛ ص ۲۲۳

^۲ - مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۳۲۳

۲-۱-۳ فزونی عدد زنان بر مردان

یکی دیگر از عوامل تعدد زوجات که می تواند مهمترین عامل هم باشد فزونی عدد زنان بر عدد مردان بوده است. معمولاً فرزندان دختر از فرزندان پسر زیاد تر نبوده و نیست و اگر کسی بگوید که در منطقه ما عدد فرزندان اناث بیشتر از فرزندان ذکور هستند در مناطق دیگر و در جاهای دیگر هم پیدا می شود که موالید پسر بیشتر از موالید دختر است.^۱

اما در اکثر کشورها همواره عدد زنان آماده ازدواج از عدد مردان آماده به ازدواج بیشتر است.^۲

۲-۱-۳-۱ علل فزونی عدد زنان بر مردان

در این رابطه باید بگویم که تلفات جنین مرد از تلفات جنین زن بیشتر است برای اثبات این مدعا کافی است که اندکی به مرگهای که در اثر حوادث پیش می آید توجه کنیم از قبیل جنگها، غرق شدن ها، سقوطها یا زیر آوار ماندن ها یا تصادفها خواهیم دید اکثر این حوادث متوجه جنس مرد است. تنها پس از جنگ جهانی دوم جمعیت زنان بی شوهر در آلمان شش میلیون نفر اعلام شد که این زنها از دولت خواستند تا قانون منع تعدد زوجات را بردارد^۳ اما دولت آلمان به علت مخالفت کلیسا خواسته آنان را رد کرد و بدین وسیله شیوع فحشاء را امضاء و پایه گذاری کرد.^۴

۲-۱-۳-۱-۱ مقاومت بیشتر زن در برابر بیماریها:

۱- شرایط جنسی پسر و دختر به هیچ وجه قابل مقایسه نیست زیرا هر دو در یک محیط مؤنث رشد می کنند (بعد از ۲/۵ ماه که از آبستن گذشت دستگاه تناسلی نر و ماده پیدا می شود) که می توان تصور کرد

۱ - همان، ص ۳۲۴.

۲ - مرتضی مطهری، پیشین، ص ۱۲۶.

۳ - یحیی نوری، حقوق زن در اسلام و جهان، ص ۱۷۶.

۴ - صفدر صانعی، بهداشت ازدواج از نظر اسلام، ص ۱۲۴.

که مخالف موجود نر است و نیز از این کیفیت ضعف پیدا خواهد کرد و تاملتی حتی تا آخر عمر تحت تأثیر آن قرار خواهد گرفت.^۱

۲- چنین استنباط شده که تخمدان مادر بعضی مواد را ترشح می کند که تاحدی در جنس نر اثر سوء دارد و سرم خونی مادر با جنین نر مانند یک ماده خارجی عمل می کند. بین مادر و جنین نر قبل از تولد جنگی در میان خواهد بود.^۲

۳- بعضی دیگر می گویند که جنین نر احتیاج بیشتر به غذا اکسیژن و ویتامین دارد - علت این امر هر چه می خواهد باشد خواه کمی مقاومت جنس به علت فقدان کرموزومی خواه به علت اینکه در یک محیط مؤنث به سر می برد و یا خواه از این جهت که احتیاجات بیشتر دارد.^۳

۲-۱- ۴ عامل حقوقی

یکی دیگر از عوامل که از جنبه حقوقی قابل بررسی است و می تواند مجوزی برای مرد و یا اجتماع شمرده شود نازا بودن زن یا یائسه شدن زن و احتیاج مرد به فرزند می باشد. و از آنجا که مرد هم میل به طلاق زن اوّل ندارد و از طرفی هم میل به فرزند دارد، بنابر این مرد و به طور کلی علل طبیعی که زن و مرد را از لحاظ ارضاء جنسی و یا از لحاظ تولید فرزند در وضع نابسامانی قرار می دهد می تواند از جنبه حقوقی «مجوز» تعدد زوجات محسوب شود.^۴

۲-۱- ۵ عامل جغرافیایی و اجتماعی

۱- همان، ص ۱۶۲

۲- همان

۳- همان

۴- مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۹ ص ۳۲۲.